

А. П. Кондратюк,
аспірант кафедри податкової та страхової справи,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

АНАЛІЗ ВПЛИВУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ НА ЕКОНОМІКУ

Досліджено вплив споживчого кредитування на економіку України. Проаналізовано позитивний та негативний ефект від застосування кредитних технологій у державі.

Explored influence of the consumer crediting on the economy of Ukraine. A positive and negative effect from application of credit technologies in the state is analyzed.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитування, економіка, номінальний ВВП, роздрібний товарооборот.
Key words: consumer credit, crediting, economy, nominal GDP, retail commodity turnover.

ВСТУП

Виконання кредитом певних функцій, які є проявом його сутності, дає змогу йому відігравати надзвичайно значну роль у розвитку економіки і суспільства в цілому. Кредит сприяв становленню капіталістичного ладу, допомагаючи створювати нові виробництва, сприяючи концентрації і централізації капіталу. Значною мірою кредит сприяв зміні "обличчя" самого капіталістичного ладу, допомагаючи поліпшити життя широким верствам населення, розбудові суспільства соціальної справедливості [7].

Дослідженням цієї теми займалися такі вітчизняні науковці: Савлук М.І., Бондар О.П., Василенко В.Н., Брітченко І.Г., Гончаренко В.В., Євтух О.Т., Лагутін В.Д., Сусіденко В.Т. та ін.

Неодмінною економічною передумовою існування кредиту є функціонування виробників на засадах комерційного розрахунку. Кредитні відносини між суб'єктами не можуть виникнути, якщо авансовані у виробничу сферу грошові кошти не здійснюють кругообігу або, якщо той, хто хоче скористатись кредитом, не має постійного доходу.

Прихильники капіталотворчої теорії вважають, що кредит відіграє вирішальну роль в розвитку економіки, оскільки, виходячи з нерівномірності кругообігу і обороту капіталу, кредитні відносини усувають невідповідності між часом виробництва і часом обороту коштів, вирішують відносні протиріччя між часом накопичення коштів і необхідністю їх використання у господарстві.[9].

Незважаючи на значний вклад усіх науковців у розвиток цієї теми, залишається багато недосліджених та необґрунтованих моментів, які із розвитком суспільства лише збільшуються та ускладнюються. Ця тема не є виключенням, тому її розвиток є досить важливим.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою даної статі є дослідження впливу споживчого кредитування на економіку України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У молодих людей потреби часто перевищують їх прибутки. І навпаки, у людей похилого віку прибутки, як правило, перевищують видатки. Це також, з одного боку, викликає потребу в кредиті, а з іншого — створює умови для його надання. Можна зробити висновок, що необхідність кредиту викликана існуванням товарно-грошових відносин. Його передумовою є наявність поточних або майбутніх прибутків у позичальника, а конкретними причинами, що обумовлюють необхідність кредиту, — коливання потреби в коштах та джерелах їх формування як у юридичних, так і фізичних осіб.

Рушіним мотивом кредитних відносин є отримання додаткового прибутку (доходу) кожним із суб'єктів кредитних відносин: кредитор отримує його у формі відсотку на кошти, надані у позику, а боржник — у вигляді прибутку на позичені кошти, використані у підприємницькій діяльності, чи на розширення свого власного споживання [1, ст. 392].

Завдяки цьому кредит справляє важливий стимулюючий вплив на поведінку економічних суб'єктів. Але об'єктивної необхідності кредиту, а також його стимулюючих мотивів недостатньо для повноцінної реалізації кредитних відносин. Для цього необхідні також певні економіко-правові умови.

Сама природа кредитної угоди, яка ґрунтується на тимчасовому запозиченні чужої власності, зумовлює необхідність матеріальної відповідності її учасників за виконання взятих на себе зобов'язань. Фізичні особи можуть стати суб'єктами кредитних відносин, якщо вони дієздатні в правовому відношенні і мають стабільні гарантовані джерела доходів.

Другою обов'язковою умовою реалізації кредитних відносин є збіг економічних інтересів кредитора і позичальника. Вирішальне значення при цьому має узгодження конкретних параметрів позики: її забезпечення, строку кредитування, величини проценту тощо, а також наявності альтернативних варіантів фінансування і розширення коштів.

Таблиця 1. Динаміка номінального ВВП та кредитів домашнім господарствам в Україні

Рік	Номінальний ВВП, млн. грн.	Кредити домашнім господарствам, млн. грн.	Приріст номінального ВВП (без урахування інфляції), %	Приріст кредитів, %	Співвідношення кредитів домашнім господарствам до Номінального ВВП, %
2002	225810	3 656	11	-	1,6
2003	267344	9 887	18	170	3,7
2004	345113	16 130	29	63	4,7
2005	441452	35 659	28	121	8,1
2006	544153	82 010	23	130	15,1
2007	720731	160 386	32	96	22,3
2008	949864	280 490	32	75	29,5

(Власні розрахунки проведені на основі даних Національного банку України та Державного комітету статистики України).

Кредитні відносини відображають єдиний цілісний процес тимчасово вивільнених коштів і виникнення тимчасової потреби в них у процесі суспільного відтворення. Опосередковуючи зміну функціональних форм ВВП і забезпечуючи тим самим безперервність його руху, кредитні відносини є об'єктивною необхідною частиною економічних відносин суспільства.

В умовах ринкової економіки об'єктом кредитних відносин переважно є гроші як загальний ресурс, за допомогою якого можна придбати всі інші ресурси: матеріальні, технічні, трудові, природні тощо. Кредитні відносини виникають з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення (тобто з приводу перерозподілу вже розподіленого валового національного продукту, насамперед національного доходу). Надана у тимчасове користування вартість через певний час має бути повернена до її власника, причому, як правило, з виплатою відсотку. Таким чином, за кредитною угодою від кредитора до позичальника переходить у тимчасове користування, лише споживча вартість грошей чи речей без зміни їх власника. Цим кредит відрізняється від товару, котрий після продажу його повністю переходить від продавця до покупця.

По мірі переходу до ринку, широкого впровадження економічних методів управління, підвищення ролі вартісних категорій в управлінні економікою зростає регулююча роль кредиту. В розвинутому ринковому господарстві кредит виступає як інструмент безпосереднього регулювання процесів відтворення. Будучи розподільною категорією, кредит не може виступати як матеріальний фактор виробництва, безпосередньо впливаючи на сам виробничий процес. В той же час кредит забезпечує процес зміни вартісних форм ВВП в процесі його руху, обслуговує весь процес розширеного відтворення і тим самим виступає як фактор його неперервності.

Активний вплив кредиту на відтворювальний процес реалізується шляхом застосування його як інструменту перерозподілу вільних ресурсів, а також за рахунок його стимулюючих властивостей, які обумовлюють раціональне використання запозичених коштів.

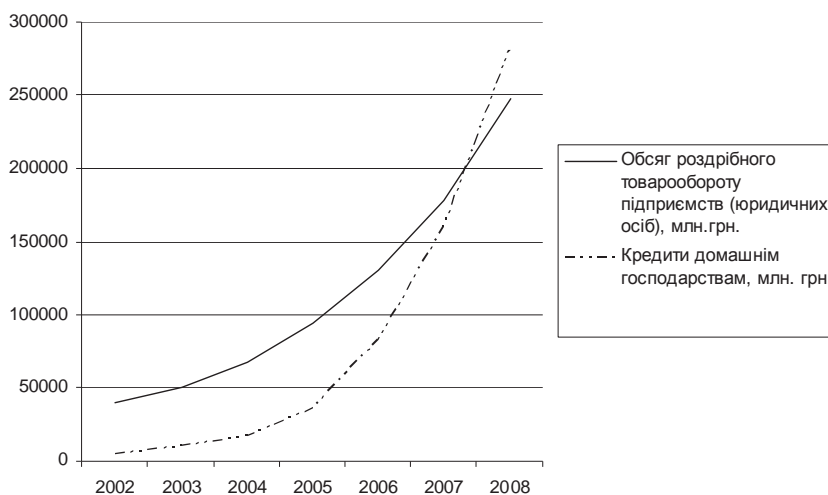
У загальному (концентрованому)

вигляді роль інвестицій проявляється в темпах і масштабах економічного зростання, яке вимірюється двома способами: 1) як збільшення реального виробництва ВВП (ВНП) чи національного доходу; 2) як приріст того й іншого на душу населення [11].

Аналізуючи дані таблиці 1, з'ясуємо що в Україні з 2002 року спостерігається ріст номінального ВВП та ріст наданих кредитів домашнім господарствам. Темпи приросту кредитів у декілька разів перевищують ріст ВВП, що є позитивним явищем.

Співвідношення кредитів домашнім господарствам до номінального ВВП у розвинених країнах становить близько 75%. В Україні цей показник хоча й виріс у 18 разів порівняно із 2002 роком та все ж містить значний потенціал для росту.

Як відомо, кредит об'єктивно виступає як необхідне джерело формування основних і оборотних засобів господарюючих суб'єктів. Завдяки кредитним відносинам випадає необхідність обов'язкового нагромадження власних засобів і відбувається більш швидке залучення ресурсів в господарський оборот за рахунок економії часу на закупку сировини, матеріалів тощо. Таким чином, сприяючи неперервності відтвореного процесу, кредит разом з тим є фактором прискорення. Зрозуміло, що кредит не може прямо вплинути на скорочення часу виробництва товарів, оскільки воно має об'єктивні межі, обумовлені зовнішніми факторами, зокрема технологією виробництва. Його вплив на прискорення процесу відтворення реалізується за рахунок скорочення часу, що витрачається на зміну функціонуючих форм продукту, що збільшує швидкість обороту фондів. Особливо ефективним в даному випадку є надання платіжних кредитів та комерційного кредиту, які безпосередньо сприяють прискоренню реалізації товарів. Крім того, як фактор прискорення відтворювального проце-

Графік 1. Динаміка обсягу роздрібного товарообороту підприємств та кредитів домашнім господарствам

(Власні розрахунки проведені на основі даних Національного банку України та Державного комітету статистики України).

су кредит виступає за необхідність повернення взятих у позику коштів у встановлений строк, а також обов'язковість плати за них у вигляді відсотку, змушує позичальника вживати заходи щодо підвищення ефективності суспільного виробництва і, як наслідок, прискорення процесу відтворення ВВП.

Як показує графік 1, динаміка цих показників має позитивне значення з великими темпами. Це пояснюється тим, що населення задовольняло свої зростаючі потреби із залученням кредитів, що в свою чергу підвищувало товарооборот підприємств. У 2008 році розмір кредитів домашнім господарствам перевищував 280 млрд грн., що на 33 млрд грн. більше, ніж обсяг роздрібного товарообороту. Цей надлишок пояснюється великою популярністю споживчих кредитів та розширенням кола їх використання.

В силу своїх сутніх властивостей кредит взаємодіє зі збалансованістю економіки, яка виступає найбільш важливою умовою ефективності суспільного виробництва. Зокрема, нормальне функціонування кредитних відносин в економічно обґрунтованих межах передбачає дотримання рівноваги між наявними в суспільстві тимчасово вільними ресурсами і об'ємами коштів, які перерозподіляються за допомогою кредиту. Порушення даної рівноваги приводить до спотворення природи кредиту і негативно впливає на грошовий обіг, що дестабілізує до певної міри всю економіку. Взаємодіючи зі збалансованістю економіки, кредитні відносини безпосередньо впливають на неї. Так, в ринковій економіці роль кредиту виявляється у регулюванні, тобто підтримуванні або оптимізації пропорцій суспільного відтворення. Кредитна форма перерозподілу ВВП і національного доходу є завершальною. Вона охоплює поряд з фінансовою формою перерозподіл між виробничою і невиробничою сферами, між галузями виробництва і регіонами. Таким чином, кредит певною мірою впливає на формування структури суспільного відтворення ВВП, на найбільш важливі пропорції суспільного господарства: співвідношення між фондами заміщення, нагромадження, споживання тощо. Сприяючи вирівнюванню норми прибутку в різних галузях, кредит впливає також і на галузеву структуру суспільного господарства, оскільки тимчасово вільні ресурси перерозподіляються в галузі, де забезпечується отримання більшого прибутку.

Взаємодія кредиту зі збалансованістю економіки виявляється в його впливі і на товарно-грошову збалансованість. З одного боку, використання кредиту в суспільному господарстві з дотриманням усіх принципів кредитування (строковості, платності та інших) веде до збільшення виробництва товарів. Досить важливо, що в конкретних умовах і комерційній направленості діяльності банків позики надаються підприємствам, у яких виробництво організоване більш ефективно і чий товари користуються попитом. Тим самим кредит стимулює розширення виробництва товарів, яких потребує суспільство, тобто сприяє розширенню ємності ринку з позиції пропорції.

З другого боку, кредит є одним з основних регуляторів сукупного грошового обігу, а за допомогою останнього внутрішньогосподарського обороту кожного суб'єкта економічної діяльності, й обороту грошових доходів населення. Внаслідок цього кредит сприяє розширенню ємності ринку з позицій попиту. Цей аспект ролі кредиту в ринкових умовах надзвичайно важливий

і обумовлений тією обстановкою, що грошові знаки і платіжні засоби, які обертаються в сучасних грошових системах, мають кредитний характер. Таким чином, за допомогою кредиту контролюється суспільна корисність, що входить до складу ВВП, а шляхом розширення ємності ринку, з позицій як попиту, так і пропозиції, забезпечується більш повна і якісна їх реалізація.

Важливу роль кредит відіграє в забезпеченні науково-технічного прогресу (НТП). Підвищення його технічного і технологічного рівнів відтворювального процесу здійснюється перш за все непрямым шляхом: забезпечення неперервності виробництва, стимулювання збільшення випуску продукції тощо. Разом з тим кредит прямо виступає фактором, що забезпечує НТП, оскільки він є найважливішим джерелом капіталістичних вкладень. Ефективність кредитних важелів розвитку НТП визначається кредитною політикою, яку проводить держава. Але в реалізації ролі кредиту в даній сфері необхідно здійснювати пріоритетне кредитування наукових галузей, конверсійних програм; цілеспрямоване кредитування технічного вдосконалення виробництва, впровадження у виробництво нових видів товарів, що користуються попитом населення або мають велике народногосподарське значення; розвиток інноваційних банків, які спеціалізуються на кредитуванні нових технічних і технологічних проектів тощо. Сприяючи розвитку НТП, кредит тим самим впливає на поліпшення якості структури ВВП, створює передумови подальшого його відтворення на розширеній основі.

Оскільки найвищою метою суспільного відтворення є розвиток людини, її фізичних і духовних здібностей, необхідно відзначити роль кредиту в соціальній сфері. По суті всі кредити мають соціальну направленість, тому що на їх основі підвищується ефективність суспільного відтворення і, відповідно більш повно задовольняється потреба суспільства, зростає життєвий рівень. Виступаючи одним з факторів впровадження прогресивної техніки і технологій, кредит сприяє скороченню важкої і низько-кваліфікованої праці, зростанню продуктивності суспільної праці та доходів трудящих. Кредит сприяє покращенню стану споживчого ринку у відповідності з пріоритетом соціальної політики. В цій сфері вагома роль тих кредитів, які спрямовуються в галузі виробництва товарів народного споживання, торгівлі тощо, пільгове кредитування сільського господарства. Велике соціальне значення має споживчий кредит, який сприяє більш швидкому зростанню життєвого рівня населення.

Об'єктом кредиту є гроші або речі, що втілюють певну вартість. Позичальник використовує їх для підтримання процесу виробництва або для задоволення своїх особистих потреб. Тому об'єкт кредитних відносин для позичальника має не тільки вартість, а й споживчу вартість. Вона полягає в тому, що спрямовані в обіг гроші чи речі забезпечують позичальнику зростання вартості, тобто є капіталом. Коли ж гроші або речі надаються в кредит для задоволення особистих потреб позичальника, то це передбачає одержання позичальником у майбутньому доходів від його теперішньої, минулої (пенсіонери) чи майбутньої (студенти, учні) участі в процесі суспільного виробництва, тобто від використання його робочої сили як товару, без чого не можливе самозростання капіталу.

В умовах планово-адміністративного управління

економікою, кредит, який за своїми об'єктивними властивостями виступає фактором інтенсифікації виробництва, нерідко використовувався як важіль екстенсивного розвитку економіки. Це виявляється, зокрема, в автоматичному характері кредитування, в процесі якого кредити надавалися без прив'язки з наявними кредитними ресурсами, використовувалися для покриття непродуктивних витрат, кредитування надпланових запасів або видавалися без забезпечення товарно-матеріальними цінностями. Кредитний перерозподіл часто відіграв антистимулюючу роль, оскільки проводилися без урахування кредитоспроможності господарюючих суб'єктів і тому використовувався для покриття збитків неефективно працюючих підприємств за рахунок добре працюючих підприємств. Не завжди виконувався принцип строковості кредиту. Така практика кредитування, яка не враховувала і навіть суперечила сутнісним властивостям кредиту, перешкоджала реалізації його далі в розвитку і підвищенні ефективності економіки, нормальному відтворенні ВВП.

Споживчий кредит дуже добре стимулює ефективність праці. Одержуючи заробітну плату, недостатню для покупки за готівку ряду товарів, зокрема предметів тривалого користування, люди мають змогу купувати ці товари в кредит чи брати кредит для їх купівлі. Згодом гроші за ці товари повинні бути виплачені, тому кожен, хто взяв у кредит, намагається протриматися на своєму робочому місці як можна довше, тобто на більш довгий проміжок часу. Тільки так він може бути упевненим у своїх силах виплатити кредит і зарекомендувати себе перед кредиторами як чесна і сумлінна особа для подальших зв'язків.

Але, як говориться, не буває поганого без гарного, а гарного без поганого, так і тут. Варто врахувати, що споживчий кредит, тимчасово форсуючи зростання виробництва і створюючи видимість високої кон'юнктури, у кінцевому рахунку може сприяти виходу виробництва за рамки платоспроможного попиту населення, наростання надвиробництва і загострення економічних криз.

Слід відзначити важливий внесок у розвиток теми впливу споживчого кредитування на економіку, який здійснив Бондарь О.П. Він також поділяє вплив на позитивний та негативний. До позитивного відноситься:

- більш повне задоволення потреб населення в промислових товарах і послугах;
- поліпшення житлових і культурно-побутових умов життя населення;
- подолання соціальної напруги;
- підвищення рівня життя населення;
- проведення ефективної демографічної політики держави;
- прискорення оборотності коштів;
- зміцнення стійкості грошового обігу;
- розвиток виробництва й удосконалення структури виробництва товарів народного споживання;
- розширення прогресивних форм торгівлі;
- стимулювання заощаджень населення.

До негативного впливу відноситься:

- сприяння інфляції;
- надмірна заборгованість за споживчими кредитами населення;
- Відтік капіталу з країни в наслідок купівлі споживачами імпортованих товарів за рахунок кредиту.

Науковець Брітченко І. Г. представляє механізм

впливу споживчого кредиту на економіку країни наступною логічною послідовністю: упровадження споживчого кредитування — зростання сукупного попиту — зростання сукупної пропозиції — збільшення надходжень до державного бюджету у вигляді податків — покращення рівня соціальної захищеності населення країни. Отже, з одного боку, споживче кредитування — це вирішення проблеми тимчасового дисбалансу готівки та поточних витрат населення. З іншого боку, споживче кредитування сприятиме зростанню можливостей держави підтримувати гідний рівень життя її населення.

На рівень розвитку споживчого кредиту значний вплив справляє рівень доходів та заощаджень населення, що визначає його життєвий рівень. Адже саме доходи населення — джерело погашення споживчого кредиту, оскільки останній спрямовується на споживання, а не на відтворення у виробничому розумінні цього процесу.

Споживчий кредит призводить до зростання питомої ваги споживання у поточному періоді та зниження споживання у майбутніх періодах, адже значна частина доходів населення буде спрямована на погашення боргу. Таким чином, споживче кредитування — найбільш ефективний та, головне, ринковий механізм, що регулюватиме процеси нагромадження й споживання в економіці. Завдяки споживчому кредиту ці процеси органічно вписуються в економічне життя суспільства, а процес заощадження набуває нового вигляду — він перестає бути спонтанним процесом, звичайним переводом зайвих грошей населення в іноземну валюту та інші цінності, а стає повністю узгодженим з економічними циклами та динамікою суспільного розвитку.

Головна ціль споживчого кредитування, як і всієї банківської діяльності, — це створення передумов для зростання кількості поточних рахунків населення в банках як джерела безкоштовних для банків грошових коштів, що можуть бути використані на цілі поточного кредитування у межах "сухого залишку" на рахунку. Цей залишок коливається час від часу, проте є тим мінімумом, що не використовується клієнтами у результаті їх щоденних трансакцій, й може використовуватись банком згідно його цілей. Споживче кредитування й широке коло послуг, що пов'язано з ним (наприклад, розрахунково-касове обслуговування, знижки у торговельній мережі, пластикові картки та ліміти за ними), — лише поштовх до відкриття клієнтом — фізичною особою рахунку у банку, тому що кредит надається саме через поточний рахунок.

Перегляд позицій відносно існуючої системи кредиту пов'язаний, насамперед, із перевагами, що несе в собі споживчий кредит, порівнюючи із кредитуванням промисловості чи торгівлі. На відміну від коштів підприємств, кошти населення не мають таких суттєвих обмежень зростання, тому що існують дуже значні резерви покращення життєвого рівня населення України, а звідси, — збільшення можливостей заощаджувати частину коштів. Підприємства, згідно із законом, зобов'язані мати поточні рахунки, отже, банки максимально використовують їхні кошти і практично не мають можливостей збільшення рахунків підприємств та коштів, що обертаються за ними. Населення не зобов'язано мати поточні та інші рахунки, отже, банки можуть скористатися цією можливістю залучення додаткового джерела грошових коштів з метою активізації своєї діяльності.

Споживчий кредит отримав широке розповсюдження у промислово розвинутих країнах у першу чергу тому, що через використання даної технології фінансування покупок різко збільшується місткість ринку за цілою низкою споживчих товарів та нерухомості. Цілі фрагменти споживчого ринку функціонують лише завдяки використанню різних схем споживчого кредитування. У нашій країні виробники товарів тривалого користування (в широкому розумінні цього слова, включаючи нерухомість) щоденно зустрічаються з проблемою, пов'язаною з обмеженістю попиту, викликану відсутністю ефективного продажу у розстрочку. Це, в першу чергу, стосується житлового будівництва та автомобілебудування, торгових організацій, що реалізують дорогі імпортовані товари широкого споживання, побутову й оргтехніку та інше.

Таким чином, споживче кредитування неодмінно передумовою розвитку економіки та переходу банківської системи до нового якісного етапу функціонування.

Важливим є те, що ефективно керування вартістю капіталу на внутрішньому ринку України переважно залежить від адміністративних методів керування банківською системою замість економічних. При цьому керуючі дії НБУ повинні здійснюватися з урахуванням того, що навіть незначний адміністративний тиск на передову ланку української економіки замість керування нею може бути сприйнятий як відступ від ринкових принципів демократичного устрою суспільства, що, в свою чергу, може привести до вкрай негативних наслідків.

Такі складні умови державного керування банківською системою обумовлюють важливішу роль економічної науки у розробці банківських технологій спроможних вирішити питання створення умов для ефективного функціонування комерційних банків одночасно з дотриманням принципу уникнення значних революційних змін існуючої системи. Не менш важлива роль полягає і на систему освіти держави. Це пов'язане з тим, що деякі прогресивні банківські технології, наприклад, технології споживчого кредитування не можливо уявити без відповідного рівня економічної освіти і свідомості переважної більшості населення [10].

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, слід зазначити, що роль кредиту виявляється у наступному:

- кредит забезпечує процес зміни вартісних форм ВВП в процесі його руху;
- є інструментом перерозподілу вільних ресурсів;
- змушує позичальника вживати заходи щодо підвищення ефективності суспільного виробництва і, як наслідок, прискорює процес відтворення ВВП;
- його вплив на прискорення процесу відтворення реалізується за рахунок скорочення часу, що витрачається на зміну функціонуючих форм продукту, що збільшує швидкість обороту фондів;
- взаємодіє зі збалансованістю економіки, яка виступає найбільш важливою умовою ефективності суспільного виробництва;
- в ринковій економіці роль кредиту виявляється у регулюванні, тобто підтримуванні або оптимізації пропорцій суспільного відтворення;
- кредит певною мірою впливає на формування структури суспільного відтворення ВВП;
- сприяючи вирівнюванню норми прибутку в різних

галузях, кредит впливає також і на галузеву структуру суспільного господарства;

- веде до збільшення виробництва товарів;
- за допомогою кредиту контролюється суспільна корисність, що входить до складу ВВП, а шляхом розширення ємності ринку з позицій як попиту, так і пропозиції забезпечується більш повна і якісна їх реалізація;
- важливу роль кредит відіграє в забезпеченні науково-технічного прогресу (НТП);
- впливає на поліпшення якісної структури ВВП, створює передумови подальшого його відтворення на розширеній основі;
- кредит сприяє скороченню важкої і низькокваліфікованої праці, зростанню продуктивності суспільної праці та доходів трудящих;
- сприяє покращенню стану споживчого ринку у відповідності з пріоритетом соціальної політики;
- сприяє швидшому зростанню життєвого рівня населення;
- розширює прогресивні форми торгівлі;
- стимулює заощадження населення.
- сприяє інфляції;
- надмірна заборгованість за споживчими кредитами населення дестабілізує фінансову систему;
- сприяє відтоку капіталу з країни в наслідок купівлі споживачами імпортованих товарів.

Література:

1. Банківська енциклопедія. Під редакцією А. М. Морозаю — К., — 1994.
2. Кудряшов Сергій Васильович. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Національний ун-т держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2007. — 19 с.
3. Лагутін Василь Дмитрович. Кредитування: Теорія і практика: Навч. посібник / 4. вид., стер. — К.: Знання, 2004. — 215 с. — (Серія "Вища освіта XXI століття").
4. John Kiff and Paul Mills, Western Hemisphere Department and Monetary and Capital Markets Department: Money for Nothing and Checks for Free: Recent Developments in U.S. Subprime Mortgage Markets, July 2007.
5. Karen M. Pence, Foreclosing on Opportunity: State Laws and Mortgage Credit, 88 Rev. Econ. & Stat. 177 (2006).
6. Todd J. Zywicki, George Mason, Joseph D. Adamson, Mercatus, University of Colorado Law Review, Vol. 80, No. 1, Winter 2009, pp. 1-86: THE LAW & ECONOMICS OF SUBPRIME LENDING.
7. http://www.alexlib.com.ua/groshi_i_kredit_savluk/71-9.5.-rol-kreditu-v-rozvitku-ekonomki.html
8. <http://www.bank.gov.ua/>
9. <http://www.grinchuk.lviv.ua/book/54/2093.html>
10. http://www.intellect.org.ua/index.php?lang=u&page=print&material_id=28172&theme_id=7230&print=1
11. <http://studentbooks.com.ua/content/view/118/50/1/41/>
12. <http://www.studentbooks.com.ua/content/view/118/50/1/42/>
13. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 14.07.2009 р.